

SPORT ÉS INKLÚZIÓ

Dr. Kovács Klára

Debreceni Egyetem, Egészségügyi Kar, Gerontológia Tanszék

4400 Nyíregyháza, Sóstói út 2-4.

kovacs.klara@foh.unideb.hu

Összefoglalás

Tanulmányunk célja, hogy feltárja a sport társadalmi egyenlőséghez /egyenlőtlenséghez kapcsolódó kettős arcát. Az első részben bemutatjuk, hogyan segíti a sport a társadalmi integrációt, inklúziót, milyen eszközökkel segíthet a sport a társadalmi felemelkedésben, hogyan lehet küzdeni a sporttal a kirekesztődés ellen. A második részben felvázoljuk, hogy hogyan válik a sport az egyenlőtlenségek egyik formájává, milyen társadalmi csoportok lehetnek depriváltak a sportolást illetően, hogyan szorulnak ki a sportolási lehetőségekből, illetve milyen okai lehet ennek. Összességében elmondhatjuk, hogy az iskolai testnevelés és mindenféle formában, de leginkább közösségben végzett sportolás segíti az elfogadó, empátikus attitűd kialakítását, toleranciára, együttműködésre nevel. Emellett olyan képességeket, készségeket, tulajdonságokat és személyiségjegyeket lehet elsajátítani, amelyek segíthetik a hátrányos helyzetű fiatalok szocializációját, tanulmányi eredményességét és a munka világába, illetve a társadalomba való beilleszkedést. A sportolás inklúzióban betöltött szerepének megvalósulásához elengedhetetlen, hogy minél többen végezzenek rendszeres testmozgást, ugyanakkor hazánkban ez kevésbé valósul meg, számtalan olyan társadalmi csoport van (nők, idősek, kis településen élők, munkanélküliek, rossz anyagi helyzetben élők, romák, fogyatékosok), amelyek tagjainak fizikai aktivitása elégtelen és az esélyeik is a sportolásra rosszabbak.

Kulcsszavak: társadalmi befogadás a sport által, társadalmi befogadás a sportba, társadalmi egyenlőtlenségek

Summary

Sport and inclusion. Inclusion through and in sport

Our paper aims to explore the dual face of sport regarding to social equalities/inequalities. In the first part we introduce how sport helps the social integration and inclusion, social ascension, and how can we fight against social exclusion through sport. In the second part we describe how sport becomes a form of social inequalities, which social groups could be deprived from sport and the reasons of this phenomenon. In total, the

physical education, and all forms of sport, the community sport in special, develops the acceptable, empathic attitudes, educates tolerance and cooperation. In addition, sport activity develops skills, facilities, qualities and personality, which help disadvantaged youth's socialization, academic achievement and integration to the world of work and society. To the realization of the inclusion through sports it is essential that more people do sport regularly, but in Hungary it is less realized, there are several social groups (women, elderly, people living in villages, unemployed people, people in poor financial situation, Roma, the disabled peoples) which are characterized by insufficient physical activity and the chances to do sport much more worse.

Key words: inclusion through sport, inclusion in sport, social inequalities

Bevezetés

Tanulmányunk célja, hogy feltárja a sport társadalmi egyenlőséghez/egyenlőtlenséghez kapcsolódó kettős arcát. Az első részben bemutatjuk, hogyan segíti a sport a társadalmi integrációt, inklúziót, hogyan kapcsolódnak össze ezek a társadalomban, milyen eszközökkel segíthet a sport a társadalmi felemelkedésben, hogyan lehet küzdeni a sport révén a kirekesztődés ellen. A második részben pedig megkíséreljük felvázolni, hogy hogyan válik a sport az egyenlőtlenségek egyik formájává, milyen társadalmi csoportok lehetnek depriváltak a sportolást illetően, hogyan szorulnak ki a sportolási lehetőségekből, illetve milyen okai lehetnek ezeknek. Témánk szempontjából két fontos kifejezés mögött meghúzódó tartalmat ismertetünk a tanulmányban: befogadás a sport által (inclusion through sport) és társadalmi befogadás a sportba (inclusion in sport). Az előbbi a sport szerepét hangsúlyozza a társadalmi részvétel különböző formáiban, tágabban értelmezve a társadalmi kohézióban, míg az utóbbi a sportolási részvételhez való egyenlő hozzáférésre utal (Gál és mtsai, 2014).

1. Testnevelés, sport és társadalmi integráció, inklúzió

Az iskolai együttnevelés két szintjét különböztetjük meg: 1. integráció (beolvasztás az iskola meglévő struktúrájába), 1. inklúzió (speciális feltételek és tanterv megvalósításának biztosítása, módszertani követelmények, pedagógia felelősségvállalás). A befogadó iskola fő jellemzője egy olyan gyermekcentrikus légkör kialakítása, ami megfelel a speciális nevelési igényű tanulók igényeihez, elfogadó attitűd, rugalmas tanterv és együttműködés, együtttanulás jellemzi az ép és valamilyen szempontból sérült, hátrányos helyzetű gyerekeket.

Ennek megfelelően az oktatásba be kell vonni speciális szaktudású személyeket (gyógypedagógusokat, pszichológusokat), a gyermekek igényeinek és képességeinek megfelelő tantervre, technikai eszközökre és individualizált oktatási eljárások alkalmazására van szükség. Mindezeket a feltételeket a testnevelés óra keretében is biztosítani kell, meg kell teremteni, de elengedhetetlen a szakedzői és testnevelő-képzésben is hangsúlyt fektetni arra, hogy hogyan kell együttnevelni, foglalkoztatni a különböző készségű, képességű, háttérrel rendelkező, ép és sérült gyerekeket. Ez nemcsak egyéni, hanem társadalmi haszonnal is jár, hiszen a sérült, vagy valamilyen szempontból hátrányos helyzetű tanulók énképe, önértékelése javul, a másik oldalon pedig hozzájárul a másság elfogadásához, természetessé válik a tolerancia, növekszik az interaktivitás és a szakmai igényesség órákon, javul a kommunikáció a különböző gyerekek között, és erőfeszítésre készíti a többséghez tartozó gyereket, hogy megismerjék és elfogadják a másságot (Bíróné és mtsai, 2011).

Az iskolai testnevelés egy olyan terület, ahol hatékonyan lehet megvalósítani az integrációt, hiszen közös feladatok megoldása, élmények szerzése által közelebb lehet hozni egymáshoz a különböző hátrányokkal küzdő és nem küzdő gyereket. Az ép felnőttek (testnevelő tanárok) és gyerekek számára felértékelődik az egészség, ha együtt él, dolgozik, mozog egy sérülttel, ugyanakkor segít elfogadni, értékelni és megérteni őket, ha együtt játszhatunk, sportolhatunk velünk, ezért cserébe pedig rengeteg hálát és odaadó szeretet kaphatunk tőlük. Az integrált oktatáshoz azonban a testnevelésben is megfelelő szakértelemre, ismeretekre, befogadó szemléletmódra, türelemre és empátiára van szükség (Tóvári és Prisztóka, 2015). Ezért elengedhetetlen a pedagógusképzésben is nagy hangsúlyt fektetni ennek a szemléletmódnak a kialakítására és megfelelő módszertani, szakmai, elméleti képzés biztosítására.

Fontos kiemelni a sport szerepét a rehabilitációban, ami olyan szociális, szociálpedagógiai, pszichológiai, orvosi stb. eszközrendszer, mely segít helyrehozni a szellemi, lelki, fizikai sérüléseket, korlátokat. A korlátozottak esetében a sportolás erősíti az identitást, visszaállítja az önértékelést, segíti a belső stabilitás kialakulását, felismerni és megtalálni a helyet és szerepeket a családban, a hivatásban és a társadalomban (Bíróné és mtsai, 2011).

Ha társadalmi szinten vizsgáljuk a sport szerepét az inklúzióban, akkor ki kell emelnünk a sportklubokat, közösségeket, melyek hozzájárulnak a hátrányos helyzetűek társadalmi befogadásához és kapcsolati tőkájük növeléséhez. Angliában, Skóciában, Észak-írországban és Kanadában vizsgáltak kormányzati programokat erre vonatkozóan, s számos jogyakorlatot láthatunk ezekben az országokban olyan sikeres sportprogramokból, melyeket helyi

társadalmi, közösségi szervezetek szerveztek annak érdekében, hogy a közösen végzett sportolás révén segítse egyes társadalmi csoportok beilleszkedését (Skinner és mtsai, 2008). Ugyanakkor, ha több dimenzióból is megvizsgáljuk a „sport alapú társadalmi befogadás” programok sikerességét Angliában és Walesben (pl. „sport for all”, „társadalmi kohézió”, „út a munkába”, „hangadás”), noha ezeken a területeken viszonylag nagy sikereket érnek el a programok, a társadalmi kirekesztő folyamatokra való befolyásoló erejük azonban igencsak csekély. Nagyon leegyszerűsítve kezelnek egyes bonyolult társadalmi folyamatokat és jelenségeket, főként az egyéni hátrányokra helyezik a hangsúlyt, míg a strukturális egyenlőtlenségeket alig veszik figyelembe (Kelly, 2011).

Hogyan segít a sport a társadalmi hátrányok csökkentésében? Milyen készségeket, képességeket, tulajdonságokat lehet elsajátítani a sport révén, melyek hozzájárulnak a társadalmi integrációhoz? A következő fejezetben ezekre a kérdésekre keressük a választ.

2. Inklúzió a sport által

2.1 A sportolás mint hátránykompenzáló társadalmi tevékenység

A sport mint a kultúra része és társadalmi alrendszer különösen alkalmas a másság elfogadtatására (Dorogi, 2012). Korábbi eredmények bizonyították, hogy az iskolai sport és testnevelés Nagy-Britanniában kiváló eszköznek bizonyult a társadalmilag kirekesztett csoportok felzárkóztatásához, s hozzájárult a fiatalok társadalmi tőkájének kialakításához a fizikum és mentális állapot, a kognitív és akadémiai képességek fejlesztése, illetve a bűnözést, iskolakerülést és elégedetlenséget csökkentő hatása révén (Bailey 2005). Számos olyan program működik hazánkban is, amely a hátrányos társadalmi csoportok helyzetén szeretne segíteni a sportolási lehetőségeket tekintve, s elősegíteni ezek felzárkóztatását. Különböző tehetséggondozó programok segítik az olyan fiatal sportoló tehetségek kibontakozását, akik rossz anyagi háttérűek, szegény családból származnak. Az Erzsébet-táborban nyaranta több száz hátrányos helyzetű gyerek üdülhet a Balaton partján, s több sportágat próbálhat ki. A roma futballcsapatok és junior roma futballcsapatok a tehetséges focista fiatalok támogatását tűzték ki célul. Kérdés, hogy vajon milyen arányban kerülnek be ezekbe a programokba hátrányos helyzetű fiatalok, mi történik azokkal, akik ezekből is kirekesztődnek. Nem tudjuk, hogy milyen hatékonysággal működnek ezek a programok, nagy valószínűséggel az egyenlőtlenségekből származó problémákat, főként a társadalmi kirekesztődést a sportból nem tudják megoldani, csupán néhány tünetet orvosolni.

A sportolás fontos szerepet tölt be az emberek közötti kapcsolatok kialakításában, így számottevő közösségteremtő hatással bír. A csapatsportokban maga a sporttevékenység

kollektívákban, illetve kollektívák között zajlik, ami lehetővé teszi a tagok alkalmazkodását a bonyolult hierarchikus viszonyokhoz. A közös gyakorlatozás, az együttes munka, a közös eredményre való törekedés kollektív magatartást igényel. A szabályok betartása, a versenyeken való közös részvétel, egymás támogatása, a csoportba való beilleszkedés, a kölcsönös bizalom, a közös célok, s ezek megvalósításában létfontosságú egyéni teljesítmények maximumának nyújtása, a kollektíva becsületének megvédése mind-mind az egyes tagok közös erőfeszítéseinek eredménye (Bíróné, 2004). A közösséggé való formálódás, egy célként való együttműködés azonban lehetetlen lenne egymás elfogadása, kölcsönös tisztelete nélkül nemre, rasszra, vallási, etnikai hovatartozás nélkül. Nem véletlen, hogy világhírű futballcsapatok játékosai a legnagyobb világversenyeken, reklámokban, a médiában hirdetik a „no racism” jeligét arra utalva, hogy a sportpályákon, edzőtermekben, testnevelés órákon, s tulajdonképpen az egész társadalomban nincs helye rasszizmusnak, xenofóbiának, idegengyűlöletnek, hiszen saját csapatuk is a világ minden pontjáról származó játékosokat foglalkoztat. A közös sikernek pedig kulcszóloga, hogy egy emberként létezzenek, mozogjanak, éljenek a pályán, elfogadva és természetesnek tekintve a fizikai és kulturális különbségeket.

A sportolás során az egyén olyan képességeket, készségeket, tulajdonságokat sajátít el, melyek meghatározzák személyiséget és felkészítenek a nagybetűs életre. Ilyenek lehetnek a pontosság, kitartás, szorgalom, odaadóan végzett, lelkiismeretes munka, kooperáció, vezetői készségek önbizalommal, magabiztossággal ruház fel, fejleszti a szociális kompetenciákat, a normák, értékek elfogadását. Ezeket a pozitív személyiségjegyeket az iskolai tanulásban, s később a munka világában is kamatoztatni tudja. (Bíróné, 2004; Izzo, 2005; Brohm, 2002; Miller és mtsai 2007). Főként akkor lehet ez nagyon hasznos, ha egy fiatal hátrányos társadalmi háttérből fakadóan nem megfelelően szocializálódott arra, hogyan lehet a társadalom hasznos tagja, miért fontos keményen dolgozni és tanulni, hogyan lehet sikeres a saját erejéből.

2.2 A sportolás hátránykompenzáló szerepe a tanulmányi eredményességre gyakorolt hatása révén

Coleman társadalmi tőke elméletét a sportolók körében is igazolni tudta. Coleman szerint az olyan extrakurrikuláris tevékenységek, mint a sport hozzájárulnak a fiatalok elfogadásához, s szerepeik, tekintélyük megerősítéséhez társaik körében, illetve a sport népszerűségének köszönhetően szorosabb kapcsolatba kerülnek tanáraikkal, szüleikkel. Így növekszik társadalmi tőkéjük, s ez pozitívan hat tanulmányi eredményességükre is. Ez egy ún.

zéró összegű helyzetet teremt az élsportolók esetében. Ugyanis a sportolás energiákat vesz el a tanulástól, ráadásul az iskolák is fontos szerepet tulajdonítanak sportolók teljesítményének, hiszen ez az ő sikerük is, ezért a sportolás, a sporteredmények hangsúlyozásával ők is hozzájárulnak a tanulmányi eredmények romlásához (Eitle, Eitle 2002: 121; Miller és mtsai, 2007). Így a társadalmi presztízs, megbecsültség és tőke által szerzett haszon elvész, vagy akár negatív irányba mozdulhat el a mérleg, s a sportolók rosszabbul teljesítenek az iskolában.

Coleman társadalmi tőke elmélete ettől egy kissé eltérően érvényesül az egyetemi sport világában, mint a középiskolások körében. Míg a középiskolások körében a sportolók nagy tekintélynek örvendenek, mind a diákok, mind a tanárok elismeréssel tekintenek sporteredményeikre, s népszerűségüknek köszönhetően számos kapcsolatra tesznek szert az iskola világán belül és kívül is, addig a felsőoktatásban a versenysportoló hallgatók kapcsolatai inkább a sportoló közösségekre korlátozódnak, ez elhatárolja őket más közösségektől csökkentve társadalmi tőkájüket, ami pedig negatívan befolyásolja tanulmányi eredményességüket. Egy sokatmondó kifejezés is született e jelenségre: „a néma sportoló” („dumb jock”) (Bowen és Levin, 2003).

A sportolás negatív vagy semleges hatásának további oka a társadalmi háttértényezők befolyásoló ereje az eredményességi mutatókra. A társadalmi háttérnek köszönhetően egyfajta önszelekció valósul meg a középiskolai, egyetemi sportban. A kutatási eredmények azt bizonyítják, hogy a tehetséges, ámde hátrányos helyzetű sportolók (például az afroamerikaiak), akik talán épp kiemelkedő sporteredményeiknek köszönhetően sportösztöndíjjal tanulnak és sportolnak az adott egyetemen/főiskolán, ezáltal kiemelkedve hátrányos helyzetükből, sokszor elsőgenerációs értelmiségként kerülnek meg a felsőoktatásba, hátrányos helyzetükből kifolyólag rosszabbul teljesítenek a tanulmányaik során (sokszor már a középiskolában is) (Eitle és Eitle, 2002; Eitzen és Purdy, 1986; Melnick és mtsai, 1992; Maloney és McCormick, 1993; Sellers, 1992; Uptegrove, 1999). Videon (2002) kiemeli a társadalmi háttér szelekciós hatását a sportra vonatkozóan (a jobb társadalmi háttérrel rendelkezők esélye nagyobb a sportolásra), de emellett kimutatható a sportolás pozitív hatása is a tanulmányi eredményességre. Más kutatási eredmények nemcsak a sportolás pozitív hatását mutatták ki az eredményesség bizonyos dimenzióira (például matematika és olvasási kompetenciákat mérő mutatókra), hanem azt is, hogy a jobb társadalmi háttérrel rendelkező diákok jobban teljesítenek e teszteken (Stevens és mtsai, 2008).

Korábbi, a magyar-román határ menti régió hallgatói körében végzett vizsgálatunkban¹ is igazolódott a sportolási szokások hatása a tanulmányi eredményességre.² Egy komplex eredményességmutatót hoztunk létre, amelyben helyet kapott a tanulmányi elköteleződés, önbizalom, kitartás, extrakurrikuláris tevékenységek, vizsgálhatékonyság, órákra való készültség mennyisége a kar más hallgatóihoz viszonyítva, továbbtanulási hajlandóság és munkához való hozzáállás. Két dimenzió kivételével a verseny- és szabadidő-sportolók érték el a legjobb eredményeket, az összmutatóban pedig a versenyszerűen sportolók jól mutatva, hogy a rendszeres, verseny szintű sportolás mellett is kiválóan tudnak teljesíteni a sportolók egyetemi tanulmányaikban. Kitartóak, jó a szervezőkészségük, jövőorientáltak, keményen tudnak dolgozni és helyt tudnak állni a tanulásban és a sportban is. A szabadidő-sportolók tartják be leginkább az akadémiai normákat, látják legértelmesebbnek a tanulást, a legmagasabb az órákra és vizsgákra való készültség intenzitása. Regressziós modell segítségével vizsgáltuk meg, hogy a társadalmi-demográfiai háttérváltozók kontrollálásával, illetve olyan szubjektív tényezők bevonása mellett, mint a reziliencia vagy a szubjektív jóllét is megmarad-e a sportolás pozitív hatása. Eredményeink szerint mind a verseny-, mind a szabadidő-sportolás pozitívan befolyásolja a hallgatók eredményességét függetlenül a szocio-kulturális háttértől, így igazolódott, hogy hátrányos helyzetű hallgatók esetében is a sportolás olyan értékeket, normákat, viselkedési szabályokat közvetít, fejleszti a személyiséget, melyek hozzájárulnak a hátrányok kompenzálásához a tanulmányokat illetően (Kovács 2015a).

3. Sportolás és társadalmi egyenlőtlenségek

A sportolás és az egyenlőtlenségek problémáját elsősorban a társadalmi kirekesztés szempontjából érdemes megvizsgálni. A társadalmi kirekesztődés a társadalom egészében, így a sportban is összekapcsolódik az (alacsony) szocio-ökonómiai státusszal és a szegénységgel, a munkanélküliséggel, az alacsony iskolázottsággal, ezáltal hozzájárul a hátrányos társadalmi

¹ *Higher Education for Social Cohesion – Cooperative Research and Development in a Cross-border Area* (HURO/0901/253/2.2.2.) című kutatási projekt (2011-2012). A kutatás vezetője: Kozma Tamás. További információk: <http://unideb.mskszmsz.hu/hu>.

² Kutatásunk célcsoportját a következő évfolyamok nappali tagozatos, állami és költségtérítéssel hallgatói alkották: BA/BSc képzések 1. és 3. évfolyamai, MA/MSc képzések 1. évfolyamai, valamint az osztatlan képzések 1. és 4. évfolyamai. A kérdőíveket kérdezőbiztos jelenlétében 2012 márciusa és júniusa között töltötték ki a hallgatók a következő intézményekben: Debreceni Egyetem, Nagyvárad Egyetem, Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad Emmanuel Egyetem, Nyíregyházi Főiskola, Debreceni Református Hittudományi Egyetem Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskolai Kar, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Tannyelvű Humán- és Természettudományi Kar, a Babeş—Bolyai Tudományegyetem Szatmárnémeti Kihelyezett Tagozata. A teljes minta 2728 fő volt. Az ukrán mintát, kis száma és torzító hatása miatt, kihagytam az elemzésből, így a minta végső elemszáma 2619 fő. A minta karonkénti reprezentativitását súlyozással biztosítottuk.

rétegek mozgásszegény életmódjának kialakulásához és fennmaradásához. Tágabb értelemben a társadalmi kirekesztődés a sportban több csoportot ölel fel, s rávilágít az előbb említett csoportokon kívül többek között a nem, a kor, a lakóhely, a fogyatékoság mentén elkülönülő, s hátrányban lévő csoportok sportolásának problémáira, kizárására a rendszeres fizikai aktivitás végzéséből, ezáltal a sport általi inklúzió sem valósulhat meg pont azok esetében, akiknek talán a leginkább szükségük lenne erre, s másképpen nem tudnának integrálódni a társadalomba. Hazánkban a sportolás minden területén megfigyelhető a társadalmi kirekesztés: a diák-, az egyetemi, a szabadidősportban, a fogyatékosok sportjában és az élsportban is. A diáksportban szinte csak egyetlen verseny van, amelyen a tanulók megmérettethetnék magukat — a diákolimpiákon —, azonban ezt mindössze 12 sportágban és hat korosztályban rendezik meg. Ezeken is általában azok vesznek részt, akik egyébként a helyi sportegyesületekben is edzenek, versenyeznek. Így számukra a sportolási lehetőségek megduplázódnak, míg a többség számára sok esetben a megfelelő körülmények sem biztosítottak, s a rendszeres testmozgásra csak a testnevelésórákon van lehetőségük (Földesi Szabó, 2010). A mindennapos testnevelés bevezetése jelentősen javítja a diákok fizikai aktivitásának gyakoriságát, azonban ez csak akkor lehet pozitív, ha valódi tartalommal töltik meg a testnevelő tanárok ezeket az órákat. Ez egyrészt függ a megfelelő infrastrukturális feltételektől és tantervtől, másrészt a tanárok hozzáállásától.

A következőkben a nők, az alacsony társadalmi státuszú csoportok a romák és a fogyatékosok helyzetét mutatjuk be a sportra vonatkozóan, a társadalmi kirekesztődés problémája mentén.

3. 1. Gender különbségek a sportolásban

A sportfogyasztást mint kulturális fogyasztást vizsgálva Földesiné Szabó (2008) arra a következtetésre jutott, hogy még mindig jelentős különbség van a nemek között e téren: a férfiak gyakrabban sportolnak, járnak sportrendezvényekre, illetve néznek sporteseményeket a tv-ben. A sporttal járó versengés, izgalom, feszültség még mindig jobban vonzza a férfiakat, mint a nőket. A nők számára leginkább egy eszköz a sportolás az egészségvédelemhez, alakformáláshoz, testsúlyuk kontrollálásához. Sokkal inkább a nem sport jellegű mozgásformákat részesítik előnyben (Gál, 2014). Ezt bizonyítják a sportolás motivációit vizsgáló kutatások is, amelyek rámutatnak arra, hogy a férfiak számára a jellegzetesen maszkulin tulajdonságoknak tekinthető motivációs tényezők: a versengés és a győzni akarás a fontosabbak, a nőket viszont az egészség megőrzése és a külső vonzóbbá tétele ösztönzi a rendszeres mozgásra (Bíróné, 2004).

Romániai és magyarországi hallgatók körében végzett kutatásunkban is megvizsgáltuk a sportoláshoz kapcsolódó attitűdöket nemenként. Faktorelemzéssel három sportattitűdöt különböztettünk meg: élményközpontú, szellemi felfrissülés-orientációjú, versenyközpontú-közösségi típusú és egészség-megőrző sportattitűdöt. Bár mindhárom faktorban a férfiak érték el szignifikánsan magasabb értéket, a legnagyobb különbséget a versenyközpontú attitűdben tapasztalhattunk, ami jól mutatja a versenyzés, győzelem jóval nagyobb fontosságát a férfiak körében. A nők számára egyébként — a szakirodalommal összhangban — az egészségmegőrző attitűd a legfontosabb. A sportolási szokásokban is egyértelműen elkülönül a férfiak és nők eltérő motivációja, illetve érdeklődése a sportolást illetően: a férfiak szignifikánsan magasabb arányban vannak a versenysportolók körében, míg több női hallgatót találunk a rendszeres szabadidő- és a nem sportolók között (Kovács, 2015b). Az egyes sportolói típusba (verseny-, rendszeres szabadidő- és alkalmi sportolókhoz) való tartozás esélyeit vizsgálva is azt az eredményt kaptuk, hogy a férfiaknak 2,8-szer nagyobb, hogy verseny-, és 2,4-szor nagyobb az esélyük, hogy alkalmi sportolók közé kerüljenek, mint a nőknek, ugyanakkor 0,6-szor kisebb, hogy szabadidő sportolók legyenek, ez esetben a nőknek van előnye a férfiakkal szemben. Fontos megjegyezni, hogy a sportolási szokásokat erőteljes gender meghatározottság jellemzi a verseny- és alkalmi sportolást illetően, mivel ebben a két testedzési formában a nemnek van a legerőteljesebb szignifikáns befolyásoló ereje, ha bevonjuk a legfontosabb társadalmi, demográfiai háttértényezőket és az olyan szubjektív egyéni, környezeti tényezőket, mint szabadidős, közösségi tevékenységek, tagságok és értékrend alapján elkülönülő miliő, vagy a sportos családi, baráti, középiskolai, egyetemi személyek hatása (Kovács, 2015a).

Az angolszász szakirodalomban leginkább a kritikai, marxista (körükben is a legjellemzőbben feminista) írások mutatják be a nemi egyenlőtlenségek megjelenési formáit, mértékét és okait a sportban (Lüschen, 1980). Jennifer Hargreaves (1994) a sportolónőkről szóló történeti és szociológiai vizsgálatokat áttekintve arra a következtetésre jutott, hogy a sportnak még mindig vannak szélsőségesen maszkulin területei, amelyekben évszázadok óta benne rejlik a hatalommegosztás nemek közötti egyenlőtlensége. Ugyanakkor kritikaként fogalmazódik meg e művekkel szemben, hogy ideológiai elkötelezettségük miatt, úgy tűnik, írásaikból olykor hiányzik az objektivitás, de tény, hogy a sportolás még mindig tipikusan maszkulin terület, amely olyan, női szerepekkel nehezen összeegyeztethető férfias

tulajdonságokat, magatartást és viselkedést igényel a nőktől, mint az erő, agresszivitás, versenyszellem, harc (Dunning, 2002).³

A nemi diszkrimináció gyökerei a sportban is az eltérő szocializációból erednek, melynek során a férfiak és a nők különböző nemi szerepeket tanulnak meg (Lüschen, 1980). A női sportolók egyfajta szerepkonfliktusba kerülnek, mivel a versenysport versenyszellemet, olykor agressziót igénylő, maskulin jellege egyfajta választási kényszerbe hozza őket női identitásuk és sportoló énjük között. Ennek megfelelően vagy kénytelenek férfias vonásokat magukra öltetni, vagy pedig egyes sportolók és sportok marginalizálódnak, azaz olyan sportágak jönnek létre, amelyek teljes mértékben feminizálódnak. Ilyen például a pompom lányok helyzete. A „cheerleading” (hivatásos szurkolás) komoly fizikai teljesítményt igényel, sok esetben mégsem tekintik „igazi” sportnak (Frey és Eitzen, 1991). Ha egy nő sportol, mindenképpen hangsúlyoznia kell a nőies vonásait például hosszú hajjal és csinos ruha viselésével. Ennek a jelenségnek ma már neve is van, Kurnyikova-szindrómának” nevezik.⁴ A jelenséghez kapcsolódóan Gál Andrea és kutatótársai három hazai újságban is megvizsgálták, hogy az írott sajtó termékeiben mennyire meghatározóak a külső jegyek egy női sportolóról való hír közlésében. Eredményeik szerint a női sportolók alulreprezentáltak a sajtóban a férfitársaikhoz viszonyítva: kevesebb cikk és kép jelent meg róluk még az olimpiai ciklusban is (Dr. Gáldiné Gál, 2007; Gál et al., 2008).

Egy korábbi, debreceni egyetemisták körében végzett kvalitatív vizsgálat során a sportoló csoportok genderszemponitú vizsgálatánál azt találtuk, hogy egyértelműen elkülönülnek a tipikusan maskulin és feminin jellegű sportoló csoportok, s létrejönnek csak a nők számára fenntartott, s a tradicionális női szerepekkel teljes mértékben összhangban lévő sportágak (zumba, step aerobic), így e sportágak szegregálódnak. Ebből a vizsgálatból viszont jól látható, hogy a sportolás lehetőségeit tekintve nincsenek hátrányban a nők, hisz kimondottan az ő számukra, az ő igényeiknek megfelelően jönnek létre újabb és újabb sportágak. Emellett az is látható, hogy a maskulin sportágakban egyre inkább megjelennek a nők (jelenleg nincs olyan sportág, amit ne végeznének nők is, még ha kis számban is), de elfogadottságuk az adott sportágban nem mindig megfelelő. Az egyetem egyik kosárlabdázó férficsapatának tagjai például nem tekintik velük egyenrangúaknak a női kosárlabda csapatot. Ennek oka az lehet, hogy ezeknek a lányoknak fel kell venniük bizonyos férfias

³ Ennek hátterében az áll, hogy a férfi identitás megteremtésében és folyamatos megerősítésében a sportnak már kezdetektől, az ókori olimpiáktól kezdve is kiemelkedő szerepet tulajdonítottak (Földesi Szabó és mtsai, 2010).

⁴ A kifejezés névadója a ma már visszavonult híres teniszszesillag, Anna Kurnyikova, aki bár soha nem nyert Grand Slam tornát, mégis egyértelműen uralta a sportmédiát. A rendkívül attraktív sportolónő még akkor is gyakrabban jelent meg a sajtóban versenyzőtársainál, amikor sportsérülés miatt nem indult egy adott versenyen (Gál és mtsai 2008).

tulajdonságokat (erős fizikum, gyorsaság, dinamizmus, versenyzés), amelyek kevésbé összeegyeztethetők a hagyományos női szerepekkel. Ugyanakkor az edzők részéről már kevésbé tapasztaltunk elutasítást a női sportolókkal kapcsolatban: bár eleinte nehezen fogadták el, hogy nők is részt vesznek az adott sportágban (például a karatében vagy a kosárlabdában), sőt, akár edzősködnék is, de a megfelelő szaktudás, a magas teljesítmény és a kemény, kitartó munka, szorgalom hatására az ő véleményük is megváltozott. (Kovács 2013a).

A férfi dominancia és maszkulinitás megőrzésében a sportban a médiának is nagy szerepe van. A média által közvetített női ideálok (sztárok, szupermodellek bemutatásával) azt sugallják a munkahelyen és otthon egyaránt helyt álló nők számára, hogy akkor lesznek sikeresek, boldogok, ha így néznek ki. A kívánt külső eléréséhez pedig a sportolás az egyik legjobb eszköz, ezzel háttérbe szorítva a rendszeres fizikai aktivitás egészség megőrzésére gyakorolt pozitív hatását (Perényi, 2003).

3. 2. Esélyegyenlőtlenségek a sportolásban társadalmi háttér mentén

A rendszerváltás után a társadalmi struktúra átalakulásának köszönhetően a sportban mint a társadalom egyik alrendszerében is megnöttek az egyenlőtlenségek. A meglehetősen szűk elitnek, a felső-, illetve a felsőközéposztály tagjainak szinte korlátlanok a lehetőségeik a sportolásra (Földesiné Szabó és Gáldiné, 2008). Ez pedig megerősíti Bourdieu (2008) tőkeelméletét, mely szerint a gazdasági és kulturális tőke birtoklása határozza meg, hogy az egyes társadalmi rétegek hogyan töltik a szabadidejüket. Tehát, aki rendelkezik megfelelő anyagi és kulturális tőkével, megragadhat olyan „potenciális alkalmakat”, amik elvileg mindenki számára elérhetők, de valójában csak azok élhetnek ezekkel, akik rendelkeznek az elsajátításukhoz szükséges eszközökkel. Ez a magyarázata annak, hogy az, aki rendelkezik a megfelelő gazdasági és kulturális tőkével, élhet olyan sportolási lehetőségekkel, amikkel mások nem.

Egy országos felmérés igazolja, hogy a leszakadóban lévő társadalmi rétegek számára a sport elsősorban passzív időtöltési formákhoz kapcsolódik. Ennek okai a rossz anyagi körülmények között élő esetében a pénzhiányhoz, az idősök esetében a rossz egészségi állapotukhoz, a vidéken élőkénél pedig a megfelelő programok és infrastruktúra hiányához kapcsolódnak (Dóczi, 2014).

Az *Ifjúság 2000 – 2010* és a *Magyar Ifjúság 2012* kutatások eredményei is rámutattak a sportolás társadalmi determináltságára a magyar fiatalok körében is. Az inaktív életmód mögött meghúzódó társadalmi, gazdasági, kulturális magyarázó tényezők meghatározása azért

is nagyon fontos, mert hazánkban a fiataloknak mintegy egyharmada sportol, míg az Eurobarometer (2014) szerint a magyar lakosság mintegy 44%-a soha nem sportol. A sportolási esélyegyenlőtlenség az elmúlt 12 évben elsősorban a kulturális és gazdasági tőke mentén volt érzékelhető a fiatalok körében: a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezőknek és jobb anyagi helyzetben lévőknek van nagyobb esélye sportolóvá válni, emellett a tanuló státusznak van még pozitív hatása. A közép- és felső osztály tagjainak van a legnagyobb esélye a sportolásra, azonban 2012-ben érezhető volt a gazdasági válság hatása, amelynek eredményeképpen csökkent a sportolók aránya a felső társadalmi csoport tagjainak körében is (Perényi, 2011; 2013).

Az *Iffjúság 2000* kutatás eredményei arra is rámutattak, hogy a településtípus is befolyásolja a fiatalok sportolási szokásait: a legnagyobb különbségek a főváros és megyeszékhelyek, illetve a kisvárosok és községek között vannak — az előbbiekben lényegesen többet sportolnak, mint az utóbbiakban. A nagyvárosok közül is kiemelkednek azok, ahol felsőoktatási intézmények vannak, így egyre inkább diákcentrumokká váltak. Ehhez hozzá kell tennünk, hogy a kisebb települések az infrastrukturális feltételrendszer tekintetében is hátrányban vannak (Fábi, 2002). 2010-re a megyei jogú városokban élő fiatalok sportolás esélye 40%-kal nőtt, köszönhetően az új sportlétesítményeknek, az önkormányzatok által szervezett programoknak, míg a fővárosiak esélye viszont 30%-kal csökkent, s ez a tendencia tovább folytatódott 2012-re is (Perényi, 2011; 2013).

Magyarországi és romániai hallgató körében végzett kutatásunkban elemzéseink szintén megerősítették a sportolás gyakoriságának és a sportolási szokások társadalmi meghatározottságát. Az objektív anyagi helyzet növekedésével növekszik a sportolás gyakorisága a hallgatók körében, azonban a sportos miliő (pl. sportoló barátok), a sportoláshoz kapcsolódó egyéni attitűdök, és az egyetemi sportrendezvények látogatása felülírhatják a társadalmi háttérből fakadó egyenlőtlenségeket a sportolást illetően. Ez azt jelenti, hogy noha az objektíven mért anyagi helyzet fontos befolyásoló erővel bír a hallgatók testedzésének gyakoriságára, azonban ha van a családjukban, barátaik között sportoló, akkor ők is könnyebben kezdenek el rendszeresen mozogni anyagi háttérüktől függetlenül. A felsőoktatási intézmények sportmenedzsmentje számára fontos üzenet a sportrendezvények látogatásának hátránykompenzáló ereje a hallgatók sportolásában, s felhívja a figyelmet a sportprogramok, rendezvények szervezésére a hallgatók számára, hogy olyan diákok számára is elérhető legyen a rendszeres fizikai aktivitás, akiknek eddig nem volt lehetőségük hátrányos társadalmi származásuk miatt (Kovács, 2013b).

A sportolási szokásokat vizsgálva is azt az eredményt kaptuk, hogy a verseny-, és rendszeres szabadidő sportoló hallgatók vannak a legjobb anyagi helyzetben, s az ő szüleiknek van a legmagasabb iskolai végzettsége, ugyanakkor ezen klasszikus szocio-kulturális háttérváltozók hatását felülírja a sportos családi, baráti háttér, illetve a vallásos, közösségorientált miliő. Az élménykereső, versenysportolók közé kerülést leginkább a nem befolyásolja, de emellett növeli a bekerülés esélyét, ha van az egyén környezetében sportoló barát, volt középiskolai tanár és a testvére is sportol. Ők olyan mintát nyújthatnak, melynek hatására egy hallgató egyetemista korában (is) versenyszerűen fog sportolni. A rendszeres szabadidő sportolókhöz való tartozást a nem és az országon kívül a vallásos, közösségorientált, illetve sportos-elitista miliő befolyásolja, de szintén pozitív hatása van, ha egy hallgatónak a párja és a legjobb barátja/barátai is végzenek rendszeres testedzést szintén pozitív mintát nyújtva. Meg kell említenünk még az egyetemi oktatók szerepét az alkalmi sportolást illetően: ha egy hallgató ismer oktatói közül olyat, aki sportol, ez arra motiválhatja őt, hogy legalább alkalmi szinten végezzen valamilyen testedzést (Kovács 2015a; 2015b).

A sportkörhöz való tartozás a magasabb iskolai végzettséggel rendelkező anyák gyerekeire, jobb anyagi helyzetben lévő, nagyobb városból származó hallgatókra jellemző (Kovács, 2012). A szabadidő-eltöltési preferenciákat vizsgálva is azt az eredményt kaptuk, hogy a sportos szabadidő-eltöltéssel jellemezhető debreceni hallgatók körében található a legjobb anyagi helyzetben lévő és legmagasabb iskolai végzettségű szülőkkel rendelkező diákok (Kovács, 2011).

Hazánkban a társadalmi kirekesztődés leginkább a roma lakosságot sújtja nemcsak egyénileg, hanem közösségi és intézményi szinten is. Nagyrésztük munkanélküli, alacsony iskolai végzettséggel, s emiatt kisebb szak- és egyéb tudással, kevesebb jövedelemmel rendelkeznek, rosszabb lakókörülmények között élnek, s rosszabb az egészségi állapotuk. A roma gyerekek közül sokan az általános iskolát sem végzik el, vagy nem tanulnak tovább középfokú oktatási intézményekben, ezért nem meglepő, hogy szocializációjuk a sporton keresztül is nehézkes, s kirekesztődésük a sport rendszeréből is természetessé válik. Egyedüli pozitív kivétel az ökölvívás területe, ahol nagyon magas a roma fiatalok aránya, s a sikeres tehetséggondozó programoknak köszönhetően számos roma fiatal ér el kiemelkedő hazai és nemzetközi sikereket (Földesi Szabó, 2010). Hozzá kell tennünk, hogy a roma fiatalok aránya a bokszolók, s főként az versenysportoló ökölvívók között a kor növekedésével folyamatosan csökken. Mire elérik a felnőtt kort, amikor lehetőségük lenne kijutni a legnagyobb nemzetközi versenyre, az olimpiára, nagyon sokan abbahagyják a sportolást. Mint ahogy az iskolai pályafutásban, úgy a sportpályafutásban is magas a lemorzsolódási arányuk.

Ugyanakkor a sportolás lehetőséget biztosíthat a számukra a kiemelkedésre, akár csak a különböző etnikai, társadalmi háttérrel rendelkező lakosság esetében az USA-ban. Ezért van szükség különböző ösztöndíj- és tehetséggondozó, illetve a sportolás beemelésére az integrációs programokba, amelyek segítségével a sportban tehetséges roma és hátrányos helyzetű fiatalok előnyt élveznének közép- és felsőfokú tanulmányok folytatásában, intézményekbe való bejutásban. Viszont a magyar felsőoktatási és felvételi eljárásban mindössze néhány pluszpontot érnek a kiemelkedő sporteredmények. Természetesen ennek hátterében sokkal összetettebb társadalmi, gazdasági folyamatok játszanak szerepet, hiszen hazánkban az egyetemi (él)sportnak nincsenek olyan hagyományai, nem tart számot olyan nagy média és közönségérdeklődésre, nincsenek milliós reklám- és szponzorbevételei, mint Amerikában.

3. 3. A fogyatékkal élők sportolási lehetőségei és problémái

A fogyatékosok sportjára egészen a rendszerváltásig semmilyen figyelem nem irányult. Akkor kezdtek foglalkozni vele, amikor a fogyatékosok ügye társadalmi ügy lett. A fogyatékosok sportja egyenetlenül fejlődött: az élsportra sokkal nagyobb állami figyelmet fordítottak, mint a szabadidősport-lehetőségek biztosítására. A pozitív jogszabályi háttér ellenére a fogyatékosok többsége kívül marad a szabadidősportból, a rekreációs fizikai aktivitásokból. További problémát jelent a sportolásukat segítő speciális intézmények hiánya, ami tovább rontja sportolási lehetőségeiket (Földesi Szabó, 2010).

Hazai, fogyatékkal élők sportolását vizsgáló kutatások nemcsak arra hívták fel a figyelmet, hogy alacsony körökben a rendszeres testedzést végzők aránya, hanem ennek társadalmi meghatározottságára is rávilágítottak. A fővárosiak és az aktívan keresők körében lényegesen nagyobb arányban vannak fizikai aktivitást végzők, míg az Észak-Alföldi Régióban és községekben élők között a legalacsonyabb az arányuk feltételezhetően a megfelelő, akadálymentesített körülmények, tárgyi eszközök, a jó kommunikáció hiánya és a hátrányos megkülönböztetéstől való félelem miatt (Sáringerné, 2014).

Dorogi (2012) kutatásában fogyatékkal élő sportolókat vizsgált, illetve a fogyatékosok sportjáról kérdezett meg edzőket. Az edzők pozitívan nyilatkoztak a fogyatékosok sportjáról, noha fontosnak tartják, hogy ők is végezzenek fizikai aktivitást az egészségük megőrzése és társadalmi integrációjuk érdekében, azonban ki kell emelni, hogy az edzők között egy sem akadt, aki edzene fogyatékos sportolót, a válaszadók mintegy fele nem is vállalná, s nincsenek sem megfelelő szakmai, sem pedig tapasztalati ismereteik arról, hogyan kell trenírozni egy

sérült embert. Ezek az eredmények pedig rávilágítanak arra, hogy milyen kihívások előtt állnak az edzőképzés szakemberei.

Mindehhez hozzá kell tennünk, hogy az elmúlt évtizedekben jelentősen megnőtt a fizikailag valamilyen szempontból hátrányos helyzetű gyerekek aránya az iskolában (az épek közötti is, és nem számítva azokat, akik be sem kerülhetnek állapotuk miatt az általános iskolákba!): minden harmadik gyerek ennek tekinthető, ezért javaslatként fogalmazódott meg, hogy két testnevelő mellé minden iskolában szükség lenne egy harmadik, gyógytestnevelőre. Erre azonban nincs lehetőség szakember-hiány miatt, ami ismét megerősíti a képzés megújításának, kiterjesztésének fontosságát (Bíróné és mtsai, 2011).

Összegzés

Tanulmányunkban a sportolás és inklúzió kapcsolatát vizsgáltuk meg két szempontból: hazai és nemzetközi kutatási eredmények ismertetésével bemutattuk milyen területeken valósul meg a társadalmi befogadás a sport által, hogyan járul hozzá a sportolás bizonyos társadalmi hátrányokkal küzdők integrációjához, illetve milyen esélyek és egyenlőtlenségek vannak társadalmi háttér, s egyéb tényezők mentén a társadalmi befogadásban a sportba, ezáltal milyen problémák vannak, amelyek megnehezítik a sport általi inklúziót is. Összességében elmondhatjuk, hogy az iskolai testnevelés és mindenféle formában, de leginkább közösségben végzett sportolás segíti az elfogadó, empatikus attitűd kialakítását, toleranciára, együttműködésre nevel. Emellett olyan képességeket, készségeket, tulajdonságokat és személyiségjegyeket lehet elsajátítani, amelyek segíthetik a hátrányos helyzetű fiatalok szocializációját, tanulmányi eredményességét és a munka világába, illetve a társadalomba való beilleszkedést. Ehhez azonban szükséges a befogadó légkör megteremtése az iskolákban és sportegyesületekben, illetve az inkluzív neveléshez kapcsolódó szakmai elméleti és gyakorlati ismeretek átadása a (leendő) tanároknak, edzőknek.

A sportolás inklúzióban betöltött szerepének megvalósulásához elengedhetetlen, hogy minél többen végezzenek rendszeres testmozgást, ugyanakkor hazánkban ez kevésbé valósul meg, számtalan olyan társadalmi csoport van (nők, idősek, kis településen élők, munkanélküliek, rossz anyagi helyzetben élők, romák, fogyatékosok), amelyek tagjainak fizikai aktivitása elégtelen és az esélyeik is a sportolásra rosszabbak. Az egyenlőtlenségek mérséklése a sportban is elengedhetetlen egy egészségtudatosabb, illetve jobb egészségi állapotban lévő, sportoló nemzetté való váláshoz és integrált társadalom eléréséhez.

Irodalomjegyzék

- Bailey R. (2005): Evaluating the Relationship between Physical Education, Sport and Social Inclusion. *Educational Review* **1**: 71-90.
- Bíróné Nagy E. (2004): *Sportpedagógia*. Kézikönyv a testnevelés és a sport pedagógiai kérdéseinek tanulmányozásához. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs
- Bíróné dr. Nagy E, Bognár J, Farkas J, Gombocz J, Hamar P, Kovács A T, Mészáros J, Ozsváth K, Rétsági E, Rigler E, Salvára I M, Szabó B, Tihanyiné Hős Á, Vináné Kokovay Á. (2011): *Sportpedagógia – Kézikönyv a testnevelés és sport pedagógiai kérdéseinek tanulmányozásához*. Dialóg Campus Kiadó - Nordex Kft., Pécs
- Bourdieu, P. (2008): *A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése*. General Press, Budapest
- Bowen W G, Lewin S A. (2003): *Reclaiming the Game. College Sports and Educational Values*. Princeton University Press, Princeton – Oxford
- Brohm B A. (2002): Linking Extracurricular Programming to Academic Achievement: Who Benefits and Why? *Sociology of Education* **1**: 69—95.
- Dorogi L. (2012): *A fogyatékos személyek teljesítménysportja és annak hatása a sport különböző színtereire*. PhD-disszertáció. Semmelweis Egyetem, Testnevelési és Sporttudományi Kar (TF). Nevelés- és Sporttudományi Doktori Iskola, Budapest.
- Dóczi T. (2014): Sport és hátrányos helyzet. In: *Társadalmi befogadás a sportban és a sport által (szociális inklúzió)*, pp. 37- 92. Szerk.: Dr. Gál A., Dr. Dóczi T., Sáringerné Dr. Szilárd Zs. Magyar Sportmenedzsment Társaság, Magyar Sporttudományi Társaság, Budapest.
- Dunning, E. (2002): A sport mint a férfiaknak fenntartott terület: megjegyzések a férfi identitás társadalmi gyökereiről és változásairól. *Korall* **7-8**: 140-153.
- Eitle McNulty T, Eitle D J. (2002): Race, Cultural Capital, and the Educational Effects of Participation in Sports. *Sociology of Education* **2**: 123-146.
- Eitzen S D, Purdy D A. (1986): The Academic Preparation and Achievement of Black and White Collegiate Athletes. *Journal of Sport & Social Issues* **10**: 15-29.
- European Commission (2014): *Special Eurobarometer 412: Sport and Physical Activity*.
- Fábri I. (2002): A sport, mint a fiatal korosztályok életmódjának meghatározó eleme. In: *Ifjúság 2000 Tanulmányok I*, pp. 159–171. Szerk.: Bauer B., Szabó A.; Laki L. Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Budapest.
- Földesi Szabó Gy. (2010): Social Exclusion/Inclusion in the Context of Hungarian Sport. *Physical Culture and Sport Studies and Research* **50**: 44-59.

- Földesiné Szabó Gy. (2008): Sportfogyasztás, mint a kulturális fogyasztás válfaja. In: *Társadalmi riport a sportról*, pp. 41-90. Szerk: Földesiné Szabó Gy, Gál A, Dóczi T. Magyar Sporttudományi Társaság, Budapest
- Földesiné Szabó Gy, Gáldiné Gál A. (2008): Válaszút előtt a sportpolitika. *Magyar Sporttudományi Szemle* **9**: 4-10.
- Földesiné Szabó Gy, Gál A, Dóczi T. (2010): *Sportszociológia*. Semmelweis Egyetem Testnevelési és Sporttudományi Kar, Budapest.
- Frey J H, Eitzen D S. (1991): Sport and Society. *Annual Review of Sociology* **17**: 503-522.
- Gál A, Kovács Á, Velencei A. (2008): Sport, gender és média: a női és férfi sportolók megjelenítése a sajtóban. *Szociológiai Szemle* **3**: 32-60.
- Gál A. (2014): A nők sportjának jellegzetességei. In In: *Társadalmi befogadás a sportban és a sport által (szociális inklúzió)*, pp. 7-36. Szerk.: Dr. Gál A, Dr. Dóczi T, Sáringerné Dr. Szilárd Zs. Magyar Sportmenedzsment Társaság, Magyar Sporttudományi Társaság, Budapest.
- Dr. Gáldiné Gál A. (2007): *Sport és társadalmi nem a 21. század elején a média tükrében*. PhD-disszertáció. Semmelweis Egyetem, Testnevelési és Sporttudományi Kar (TF). Sporttudományi Doktori Iskola, Sport-, Nevelés- és Társadalomtudományi Program
- Dr. Gál A, Dr. Dóczi T, Sáringerné Dr. Szilárd Zs. (Szerk.) (2014): *Társadalmi befogadás a sportban és a sport által (szociális inklúzió)*. Magyar Sportmenedzsment Társaság, Magyar Sporttudományi Társaság, Budapest.
- Hargreaves J. (1994): *Sporting Females, Critical issues in the history and sociology of women's sports*. Taylor & Francis e-Library, New York.
- Izzo R. (2010): The Educational Value of Competitive Sport. *Sport Science Review* **3-4**: 155-164.
- Kelly L. (2011): 'Social inclusion' through sports-based interventions? *Critical Social Policy* **1**: 126-150.
- Kovács K. (2011): Szabadidő és Sport a Debreceni Egyetemen. *Iskolakultúra* **10-11**: 147-162.
- Kovács K. (2012): The role and importance of sport in students' lives at the University of Debrecen. *Hungarian Educational Research Journal* **1**. <http://herj.hu/2012/03/kovacs-klara-a-sport-helye-es-szerepe-a-debreceni-egyetemistak-eleteben/>
DOI: 10.5911/HERJ2012.02.03
- Kovács K. (2013a): Nemi különbségek, csoportjellemzők és habitusok az egyetemista sportolók körében. *Kultúra és Közösség* **2**: 109-132.

- Kovács K. (2013b): Bourdieu, Hradil és Bandura elméleteinek vizsgálata a sportra vonatkozóan. A társadalmi, környezeti és egyéni tényezők hatása a partiumi régió hallgatóinak sportolására. *Társadalomkutatás* **2**: 175-193.
- Kovács K. (2015a): A sportolás mint támogató faktor a felsőoktatásban. Oktatáskutatók könyvtára 2. Debrecen, CHERD. (ISBN: 978-963-473-810-7)
- Kovács K. (2015b): Magyarországi és romániai hallgatók sportolási szokásait meghatározó szocio-kulturális tényezők. In: *Tanárképzés és oktatáskutatás*, pp. 673-685. Szerk: Kozma T, Kiss V Á, Jancsák Cs, Kéri K. Magyar Nevelés- és Oktatáskutatók Egyesülete, Debrecen.
- Lüshen G. (1980): Sociology of Sport: Development, Present State, and Prospects. *Annual Review of Sociology* **6**: 315-347.
- Maloney M. T, McCormick R E. (1993): An Examination of the Role That Intercollegiate Athletic Participation Plays in Academic Achievement: Athletes' Feats in the Classroom. *The Journal of Human Resources* **3**: 555-570.
- Melnick M J, Sabo D F, Vanfossen B. (1992): Educational effects of interscholastic athletic participation on African-American and Hispanic youth. *Adolescence* **27**: 295-308.
- Miller K E, Melnick M J, Barnes G M, Farrell M P, Sabo D. (2007): Untangling the Links among Athletic Involvement, Gender, Race, and Adolescent Academic Outcomes. *Social Sport Journal* **2**: 178–193.
- Perényi Sz. (2003): A női sporttevékenység és a média testképalakító hatása. In: *Sport és társadalom*, pp. 134-144. Szerk.: Földesiné dr. Szabó Gy, Gál A. Magyar Sporttudományi Társaság, Budapest.
- Perényi Sz. (2011): Sportolási szokások — Sportolási esélyek és változástrendek. In: *Arctalan (?) nemzedék. Ifjúság 2000-2010*, pp. 159-184. Szerk: Bauer B, Szabó A. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest.
- Perényi Sz. (2013): Alacsonyán stagnáló mozgástrend: a fizikai inaktivitás újratermelődése. In: *Magyar Ifjúság 2012*, pp. 229-249. Szerk: Székely L. Kutatópont, Budapest.
- Sáringerné Szilárd Zs. (2014): Fogytékossággal élők sportolási lehetőségei. In: *Társadalmi befogadás a sportban és a sport által (szociális inklúzió)*, pp. 93-109. Szerk.: Dr. Gál A, Dr. Dóczi T, Sáringerné Dr. Szilárd Zs. Magyar Sportmenedzsment Társaság, Magyar Sporttudományi Társaság, Budapest.
- Sellers R M. (1992): Articles Racial Differences in the Predictors for Academic Achievement of Student-Athletes in Division I Revenue Producing Sports. *Sociology of Sport Journal* **1**: 48-59.

- Skinner J, Zakus H D, Cowell J. (2008): Development through Sport: Building Social Capital in Disadvantaged Communities. *Sport Management Review* **3**: 253–275.
- Stevens T A, To Y, Stevenson S J, Lochbaum M R. (2008): The Importance of Physical Activity and Physical Education in the Prediction of Academic Achievement. *Journal of Sport Behavior* **4**: 368-388.
- Tóvári F, Prisztóka Gy. (2015): *Integrációs és adaptációs lehetőségek az iskolai testnevelésben*. PTE TTK, Sporttudományi és Testnevelési Intézet, Pécs. Forrás: <http://tamop-sport.ttk.pte.hu/files/tananyagfejlesztés/integracios-es-adaptacios-lehetosegek-az-iskolai-testnevelésben.pdf>. Letöltve: 2015. 12. 20.
- Upthegrove T R, Roscigno V J, Zubrinsky Ch C. (1999): Big Money Collegiate Sports: Racial Concentration, Contradictory Pressures, and Academic Performance. *Social Science Quarterly* **4**: 718-737.
- Videon T M. (2002): Who Plays and Who Benefits: Gender, Interscholastic Athletics, and Academic Outcomes. *Sociological Perspectives* **4**: 415-444.